

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Protected by PDF Anti-Copy Free

Служник Трини Дем'янівни

« УКРАЇНОМОВНИ ПЕРЕКЛАДИ ЗБІРКИ РЕДЬЯРДА КІПЛІНГА «JUST SO
STORIES»: РЕЦЕПЦІЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ, ОЦІНЮВАННЯ»

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.01.01 порівняльне літературознавство

Постать Джозефа Редьярда Кіплінга займає належне місце серед світового письменства. Його літературний феномен – це своєрідний симбіоз творчого втілення проімперських поствікторіанських поглядів й індійської екзотики; поєднання поезії та прози; всесвітня слава в молоді роки та не сприйняття наприкінці письменницької кар'єри. Барвіста художня палітра характеризує доробок англійського митця: від фактографічного зображення дійсності, де у центрі твору «маленька людина» з її повсякденними турботами та радощами, до універсальних, абсолютних міфологічних символів, вірувань у природні первні.

Українське літературознавство було не надто щедрим щодо англійського письменника, який відомий в Україні тільки окремими перекладами, а повне зібрання його творів – це, на жаль, тільки справа майбутнього. На сьогодні немає жодного монографічного дослідження творчої спадщини Р. Кіплінга, а в статті про митця у фундаментальному енциклопедичному словнику «Зарубіжні письменники» (тут подаються матеріали до 1990р.) зафіксовані лише 2 наукові розвідки, що вивчають його життя та творчість, зокрема стаття М. Стріхи та О. Макаренка, М. Новикової. У 2004 році вийшов навчально-методичний посібник О. Рокаш «Редьярд Кіплінг – співець мужності і сили людського духу» (Кам'янець-Подільський). Було захищено декілька дисертацій українською мовою, які присвячені творчості Редьярда Кіплінга, частково порушують проблематику його доробку чи побіжно згадують сприйняття творчості Кіплінга в Україні: А. Головня «Лінгвокультурний простір художньої прози Редьярда Кіплінга» (Донецьк, 2008); О. Чумаченко «Міф і мистецька гра в естетиці неоромантизму» (Київ, 2003); Н. Алексєєва «Кіплінг в російській

літературі (Рецепція. Переклади. Типологія)» (Харків, 2000) (дисертація виконана російською мовою, автореферат – українською). Отже, кандидатська дисертація Ірини Олійник «Україномовні переклади збірки Редьярда Кіплінга «Just So Stories»: рецепція, інтерпретація, оцінювання» є на часі й покликана заповнити певну лакуну в дослідженнях проблеми рецепції високохудожніх творів англійських майстрів в Україні. Дисертантка зважилась реінтерпретувати вже сформоване знання про творчість майстра слова в світовій літературі, зокрема знайти свій підхід щодо трактування та оцінки українського перекладу збірки Джозефа Редьярда Кіплінга «Just So Stories». У цьому й полягає новизна та актуальність роботи.

Ірина Олійник будує свою дисертаційну роботу на вагомому теоретико-методологічному підґрунті, визначає предметний статус критики художнього перекладу як компаративної проблеми, розглядає моделі оцінювання перекладів у контексті дитячої літератури, демонструє порівняльні можливості літератури та зображального мистецтва на прикладі збірки Редьярда Кіплінга «Just So Stories» і виходить на рівень міжкультурної та міждисциплінарної комунікації.

Наукове дослідження Ірини Олійник викладено українською мовою на 194 сторінках друкованого тексту (основний текст – 163 сторінки) і складається зі вступу, 3 розділів, 9 підрозділів, висновків, списку використаної літератури.

Джерелознавча база поважна, а головне – містить доречні, авторитетні видання та публікації. Промовисто, що особливе місце тут відведено місцевим працям літературознавців-компаративістів «Тернопільської школи» (17 бібліографічних одиниць). Із 307 позицій усього списку літератури – близько 100 англійських джерел, що засвідчує наполегливу працю дисертантки.

Проблематика, заявлена у темі дисертації, відобразилася у трьох розділах рецензованої роботи, а чітке визначення мети роботи й завдань зумовило досить логічну структуру дисертації. У першому розділі досліджено особливості художнього перекладу творів для дітей, їхню рецепцію в англійській та українській критиці та методологічні засади критики перекладу. Другий розділ присвячений вивченню літературознавчої категорії оцінювання, її моделей та розробці критеріїв оцінювання текстів для дітей. У третьому

розділі розглянуто жанрову варіативність казок Р. Кіплінга, аналізуються україномовні переклади збірки «Just So Stories» та порівнюються рецептивні можливості на зіткненні літератури та зображального мистецтва.

Protected by PDF Anti-Copy Free

(Upgrade to Pro Version to Remove the Watermark)

У першому підрозділі першого розділу «Предмет, завдання, принципи та функції художнього перекладу для дітей» дисертантка, опираючись на наукові розвідки українських біжних науковців Р. Стадніченка, М. Ніколаєвої, Ю. Найди, Ю. Саввина, П. Топера, Р. Ойтінен, М. Бахтіна, І. Паскуа, З. Шевіта та Е. Еткінда, підсумовує, що переклади дитячих творів слід розглядати у культурному контексті, враховувати можливості дитячої уяви та асоціацій маленького читача, брати до уваги специфіку відтворення «дитячості» мови й особливості передачі реалій, географічних та власних назв. Авторка цілком слушно рекомендує виконувати критику дитячого перекладу, керуючись «принципом діалогічності» (М. Бахтіна), тобто перебувати у площині: автор-перекладач, перекладач – дитина-реципієнт, перекладач – компаративіст. Похвально, що висновки до цього підрозділу слугують логічним містком для подальшої розвідки.

Складність дисертаційної роботи полягає в тому в, що Ірина Олійник прагне узагальнити знання про критику перекладу (1.2). Дисертантка оцінює лінгвістичний та літературознавчий підходи у критиці перекладу не як суперечливі, а взаємодоповнювальні. Дослідниця наголошує, що, працюючи у царині порівняльного літературознавства, не слід зводити свою роботу до констатування фактів, наведення паралелей, а варто виходити на рівень синтезу, узагальнення та оцінювання цілісного перекладу та його поетикальних особливостей. У роботі доцільно враховується подвійна природа перекладу на рівні: автор – перекладач; сучасний переклад сучасного твору – сучасний переклад твору, написаного раніше (синхронність – діахронність дослідження). Доречно розглядаються біографічний, творчо-генетичний, текстуальний та інтертекстуальний (контекстуальний) методи дослідження та специфіка їхнього застосування щодо творів дитячої літератури. Слід зазначити, що авторці добре вдається пояснити методологічні засади критики перекладу, хоча іноді вона просто підпадає під вплив теоретичного матеріалу, не наважуючись зійти до

конкретики дослідження. Приміром, дисертантка, окресливши головні завдання критики перекладу, які полягають в аналізі конкретних перекладних версій, у вивченні роботи професійного перекладача й у розробці критичного інструментарію, говорить, що слід зосередитися на першому аспекті, «обравши художні твори, створені мовою оригіналу та їхні перекладні версії розглядом нашого наукового дослідження» (рис. 1). Однак при цьому Ірина Олійник не наголошує які саме перекладні версії маються на увазі, що видається цілком доречним зробити у першому розділі. Зроблені висновки щодо методологічного підґрунтя критики перекладу безперечно зумовлюють наукову цінність роботи. Дисертантка виводить своє дослідження на метарівень, де компаративістика трактується як аксіологічна діяльність.

У третьому підрозділі першого розділу «Від оригіналу до перекладу: твори Р. Кіплінга для дітей в англійській та українській критиці» дисертантка представила мозаїчну картину сприйняття творчої спадщини Р. Кіплінга не тільки в англійській та українській критичній думці (як про це йдеться в назві), а й в російській, вірменській, індійській. Цілком аргументовано, що повну картину рецепції творчого доробку англійського письменника важко відтворити, адже українське літературознавство приділяло мало уваги вивченню творчості митця. Однак, певні спроби у зазначеному напрямку все ж робилися, зокрема український літературознавець М. Євшан у 1911 р. подає огляд творчості письменника; М. Стріха (1985-1988) у статті «Кіплінг справжній і вигаданий» намагається зняти з письменника «прилипливий ярлик барда імперіалізму» та відродити його добре ім'я; Макарова О. та Новикова М. у книзі «Улюблені вірші навколо нас» у розвідці «Парадокси хрестоматійного вірша» у 2003р. намагаються проникнути в глибини поетичної спадщини Кіплінга; а післямова М. Слабошпицького до книги «Мауглі» – це чи не єдине звернення українських літературознавців до дитячої творчості майстра слова, що ще раз доводить актуальність обраної теми дисертації Іриною Олійник. Звісна річ, що російська критика опосередковувала критичну думку українського літературознавства, адже, як зазначає авторка, «суспільно-політична ситуація стає часто визначальною при формуванні літературно-

критичної думки» (с.58), тому похвально, що в роботі цитуються праці авторитетних російських дослідників англійської літератури Ю. Кагарлицького, Д. Урнова та інших. Заслужує уваги короткий компаративний аналіз поглядів М. Євшана (1911) та А. Купріна (1903) щодо творчості досліджуваного письменника та говориться про збіги у трактуванні його доробку та відзначається, що обидва дослідники особливо вартісною вважають творчість для дітей» (с.60). Цікаво, чи дослідниця допускає можливість опосередкованого впливу поглядів А. Купріна на сприйняття українського літературознавця? Доцільно було б також згадати дослідження М. Ласло-Куцюк, румунського літературознавця-україніста, яка, зазначаючи, що ритм, динаміка та стиль балад Ю. Яновського співзвучні та перегукуються з баладами Р. Кіплінга, водночас наголошує на певному типологічному збігові. Таке висловлювання дослідниці знаходиться у вимірі контактного зв'язку і може стати імпульсом для нової компаративно-типологічної розвідки.

Зауважимо, що у тексті дисертації часто вживається поняття тлумач (с.20, 22, 24, 27, 54, 117, 130, 137, 151), при чому авторка не обумовлює, який зміст вкладається у нього. Хотілося б з'ясувати з якою ціллю застосовується це слово: чи то для синонімічної заміни (адже друге значення слова тлумач – перекладач згідно із «Великим тлумачним словником української мови» уклад. В. Бусел, 2004); чи то калька з польської мови на кшталт транслятор (с. 149) з англійської; а можливо, воно вжито у значенні тлумача текстів згідно із герменевтичною теорією як інтерпретатора дитячих текстів, у яких допускається до певної міри вільне поводження з текстом оригіналу заради збереження естетичної цінності та доступності реципієнту-дитині.

Другий розділ «Інтерпретаційні версії «Just So Stories» в системі оцінювання художнього перекладу для дітей» містить новаторські спостереження. Дисертантка, опираючись на розвідки англомовних вчених П. Ньюмана, С. Гервея, Й. Хіггенса, М. Роуз, Д. Пауз, доводить, що критик перекладу завжди повинен перебувати в царині аксіології. Ірина Олійник також вводить в обіг порівняльного літературознавства нові поняття *assessment, evaluation, judgment*

i measurement, які подає англійською мовою, а також намагається впорядкувати термінологічну плутанину щодо них (2.1).

Protected by PDF Anti-Copy Free

(Upgrade to Pro Version to Remove the Watermark)

У (2.2) «Моделі оцінювання перекладів дитячої літератури» дослідниця подає огляд трьох основних підходів оцінювання якості перекладу: mentalistic view of meaning (інтуїтивне чи інтерпретаційне оцінювання), response-based approach (теорія читацького процесу) та text and discourse approach (текстуальний та дискурсивний підхід). У (2.3) «Критерії оцінювання тексту для дітей: порівняльно-літературознавчий аспект» розтлумачуються відмінності в оцінюванні якості іншомовних версій критиком перекладу та компаративістом-перекладачем, де перший бере до уваги точність відтворення мовних одиниць, тобто перебуває на лінгвістичному рівні, водночас останній аналізує екстралінгвістичні фактори. Дисертантка визначає особливо важливе значення компаративіста, який є медіатором між автором – перекладачем – читачем.

Третій розділ роботи належить до вдалим та, на мій погляд, найкращий з аксіологічної точки зору. У третьому підрозділі третього розділу «Жанрова варіативність україномовних «незвичних казок» Р. Кіплінга» Ірина Олійник досліджує генетичну парадигму казки, диференціюючи наступні жанрові різновиди: a story, a tale, a wonder story, a fallacy, a fable, a legend та особливості трактування різними літературознавцями та письменниками жанрової належності збірки Р. Кіплінга «Just So Stories». Дисертантка окреслює відмінності між фольклорною та літературною казкою.

Тут також ідеться про ставлення перекладачів щодо назви збірки та окремих казок, проте авторка прямо не висловлює свого науково-критичного ставлення щодо української назви «Just So Stories». А з тексту дисертації впливає суперечливість її поглядів, адже дисертантка говорить: «Відтак, цілком аргументованим та достатньо підставовим є називати усі історії «Казки: як і чому» (с.119) (за Л. Солонько), водночас на с.62 Ірина Олійник називає збірку «Казки просто так».

У 3.2 «Ілюстрована казка при перекладі: між діалогічністю та різноголоссям» дисертантка постійно перебуває у полі зору «Бахтінського

діалогу» (як і обіцяла в теоретичному розділі), полемізуючи з літературознавцем, мережить його судження своїми самостійними та виваженими коментарями. Ірина Олійник оприявнює генезу створення ілюстрацій Р. Кіплінгом, аналізує україномовні переклади та їх ілюстрації під кутом зору їх взаємодоповнення та взаємопроникнення. Отже, цей підрозділ демонструє взаємозалежність суміжних видів мистецтва текстових (вербальних) та ілюстративних (візуальних) форм, таким чином субкатегоризуючи літературу до вищого рівня.

У 3.3 «Україномовні переклади творів Р. Кіплінга для дітей: порівняння інтерпретаційних підходів» дослідниця, опираючись на систематизовані теоретичні міркування підрозділів 1.1, 1.2 та беручи до уваги творчо-генетичний метод та перспективу оцінювання, представила україномовні переклади. Компаративному аналізу піддаються українські версії Ю. Сірого (1909, Київ) та (1952, Нью-Йорк); переклади В. Ткачевича (Коломия; авторка вважає, що переклад слід датувати 1903-1930 рр.), В. Панченка (2005, Київ), С. Шалає, Ю. Худякова та Є. Бондаренко (2002, Харків); інтерпретації К. Чуковського, В. Панченка, Є. Бондаренка та Л. Солонька (1984, Київ). Ірина Олійник підкреслює, що переклад збірки «Just So Stories» Р. Кіплінга Л. Солонька (1984) – більш читабельний, аніж сучасніший переклад В. Панченка (2005), пояснюючи це його вищою якістю. Порівнявши різні версії, авторка підбирає епізоди, які цікаві для маленького читача, пояснює доцільність зміни родових ознак при відтворенні образів, обґрунтовує складність передачі географічних назв на прикладі варіативності їхнього перекладу, а також надає компетентні оцінки щодо вартості перекладів.

Варто зауважити, що говорячи про перекладачів, у тексті роботи не завжди зазначені назви перекладних версій та роки здійснення перекладу, тому доводиться часто звертатися до списку літератури, а це не надто зручна процедура. З огляду на назву дисертаційного дослідження, де у центрі уваги є саме україномовні переклади збірки Р. Кіплінга «Just So Stories», для наочності та популяризації варто було б подати короткий огляд, в межах декількох речень, сконденсованої динаміки еволюції перекладів і, по-можливості,

інформацію про перекладачів, а також, скориставшись біографічним методом (с.40), спробувати з'ясувати причини звернення тих чи інших перекладачів до повного перекладу саме цієї збірки чи певної казки із неї.

Protected by PDF Anti-Copy Free
(Upgrade to Pro Version to Remove the Watermark)

Рецензована робота характеризується доказовістю висловлюваних думок, доречністю наукових посилань. Дисертація та автореферат ретельно вичитані, відредаговані, що засвідчує високу філологічну культуру дисертантки. Мова дисертації й автореферату стилістично й лексично вправна, текст читабельний і зручно форматований, хоча трапляються комп'ютерні огріхи (с. 51, 64, 146). У публікаціях та авторефераті відображені основні тези дисертації.

У змісті наукового дослідження є текстуалізовані проміжні ґрунтовні висновки до кожного розділу. Загальні висновки до роботи відповідають поставленій меті та завданням, авторка узагальнила основні положення дисертації, систематизувала суттєві тези. Дисертантка проявила достатній рівень компетентності та фахової сумлінності, відчувається доказовість і вмотивованість суджень та оцінок.

У підсумку зазначу, що вказані вище недогляди не вплинули на концептуальність та зміст дисертації Ірини Олійник, а дослідження є цілісним і ґрунтовним.

Дисертація Олійник Ірини «Україномовні переклади збірки Редьярда Кіплінга «Just So Stories»: рецепція, інтерпретація, оцінювання» є новаторським, багатовекторним дослідженням, що відповідає вимогам ВАК України щодо кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.05 – порівняльне літературознавство.

**Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Прикарпатського національного
університету імені В.Стефаника**

Л. О. Богачевська

3 листопада 2009